



บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันความรู้และวิทยาการได้เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทำให้รูปแบบการเรียนการสอนได้เปลี่ยนแปลงจากรูปแบบที่ครูเป็นศูนย์กลางมาเป็นรูปแบบของการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง จากการศึกษาที่มุ่งศึกษาด้วยตนเองเป็นหลักทำให้ห้องสมุดต้องมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น เพราะทั้งนักศึกษาและอาจารย์ผู้สอนจำเป็นต้องใช้ห้องสมุดในการศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อให้ทันต่อความรู้ใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้น ห้องสมุดจึงจัดเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของสถาบัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาชั้นสูงเช่น ห้องสมุดมหาวิทยาลัย (Revill 1981:105)

ห้องสมุดมหาวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนการค้นคว้าวิจัยของอาจารย์และนักศึกษา ดังนั้นห้องสมุดจำเป็นต้องมีบริการต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับความต้องการของผู้ใช้ เพราะการบริการที่ดียอมทำให้ผู้ใช้ช้อยากเข้าใช้บริการ แต่กลไกที่สำคัญที่จะทำให้ห้องสมุดดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นก็คือ "บรรณารักษ์" เพราะบรรณารักษ์จะเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ใช้กับทรัพยากรห้องสมุด

ดังนั้นผู้ที่ เป็นบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยจึงจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้มีความสามารถเพื่อให้ทันต่อวิทยาการที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ อยู่เสมอ เพราะคุณภาพในการให้บริการของห้องสมุดจะขึ้นอยู่กับความสามารถของบรรณารักษ์ที่จะช่วยบริการค้นหาข่าวสารได้ตามความต้องการและทันต่อเวลาซึ่งบรรณารักษ์จะต้องใช้ทั้งความรู้ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ (Stone 1972:254)

ในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ความรู้ ข่าวสาร และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้เข้ามามีบทบาทต่อห้องสมุด จากการศึกษาปริมาณข่าวสารได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ทำให้ห้องสมุดและบรรณารักษ์ต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ไปด้วย จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้ความรู้ขั้นพื้นฐานที่บรรณารักษ์ได้รับในชั้นเรียนไม่ทันสมัยและไม่เพียงพอในการปฏิบัติงาน บรรณารักษ์จึงจำเป็นต้องสนใจและพัฒนาตนเองให้เหมาะสมกับ

สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป โดยต้องพยายามศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเติมอยู่เสมอ (ประจักษ์ พุ่มวิเศษ 2527: 64)

จากเหตุผลดังกล่าวบรรณารักษ์ที่จบการศึกษาและปฏิบัติงานแล้วจำเป็นต้องได้รับการศึกษาต่อเนื่องเพื่อจะได้ปรับปรุงการปฏิบัติงานให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่ง Stone (1972: 254; 1978: 243) กล่าวถึงความจำเป็นของการศึกษาต่อเนื่องของบรรณารักษ์ไว้ว่า

จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ผลกระทบจากเทคโนโลยีใหม่ ๆ ปริมาณความรู้และข่าวสารที่เพิ่มมากขึ้น ผู้ใช้ต้องการใช้ข่าวสารข้อมูลจากห้องสมุดเพิ่มมากขึ้นในทุกสาขาวิชา ห้องสมุดจึงต้องแสวงหาวิธีการให้บริการใหม่ ๆ และมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีผลทำให้ห้องสมุดต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดเก็บและการให้บริการข่าวสาร และห้องสมุดเริ่มพัฒนาเป็นระบบขนาดใหญ่ บรรณารักษ์จำเป็นต้องปรับปรุงตนเองให้มีความรู้อย่างกว้างขวางควบคู่ไปด้วย

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อาจกล่าวได้ว่ามีพื้นฐานมาจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและสิ่งผลกระทบต่อระบบห้องสมุดในหลายประการเช่น รูปแบบของการบันทึกข้อมูลและข่าวสารที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ขบวนการจัดเก็บและการให้บริการข่าวสารต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ระบบคอมพิวเตอร์รวมทั้งเทคโนโลยีการสื่อสารเข้ามามีบทบาทในห้องสมุดอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้รูปแบบการปฏิบัติงานในห้องสมุดต้องเปลี่ยนแปลงไป และทำให้บรรณารักษ์ไม่สามารถหยุดนิ่งได้ บรรณารักษ์จำเป็นต้องปรับปรุงตนเองให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น บรรณารักษ์ต้องได้รับการศึกษาอย่างสม่ำเสมอ และต้องมีการศึกษาต่อเนื่องหลังจากจบการศึกษาในชั้นเรียนแล้ว ซึ่งอาจเป็นการศึกษาต่อเนื่องในรูปแบบของการศึกษาต่อเนื่องที่เป็นทางการหรือการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ทั้งนี้เพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษามาปรับปรุงการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การศึกษาต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์เป็นอย่างมาก แต่กิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ก็ต่อเมื่อบรรณารักษ์มีความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ จากการวิจัยของ Stone (1970: 67-68) พบว่าสิ่งที่จูงใจให้บรรณารักษ์เข้ารับการศึกษาต่อเนื่องคือเนื้อหาของกิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องต้องสัมพันธ์กับงานที่บรรณารักษ์ปฏิบัติ และเป็นการเพิ่มพูนความคิดใหม่ ๆ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติงานได้

เนื้อหากิจกรรมจะต้องตรงกับความต้องการ และผู้บริหารต้องให้ความสนับสนุน ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้บรรณารักษ์ไม่เข้าร่วมกิจกรรมตามผลการวิจัยของ Stone (1970: 67-68) คือ เนื้อหาของกิจกรรมไม่ตรงกับความต้องการ ขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร สถานที่จัดกิจกรรมไม่สะดวก และไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งผลการวิจัยของ พิมพรรณ รังสิกรรพุม (2526: ๑) และ อนงค์ วรคุณพิเศษ (2527: ๑) สอดคล้องกับของ Stone ที่พบว่าปัญหาและอุปสรรคของการศึกษาต่อเนื่องคือ เนื้อหาของกิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องไม่ตรงกับความต้องการ ขาดเงินทุนสนับสนุน สถานที่จัดกิจกรรมอยู่ไกล และไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม

ส่วนการศึกษาต่อเนื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัย จากผลการวิจัยของ Breiting, Dorey และ Sockbeson (1976: 308-309) ที่ได้สำรวจถึงการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย 100 แห่งในสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า ในส่วนของบรรณารักษ์เห็นว่า แผนการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของห้องสมุดยังได้รับความสนใจอยู่ในระดับน้อย และยังขาดการสนับสนุนในด้านการเงิน และผู้บริหารได้แสดงความเห็นว่า ปัญหาด้านการเงินเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ และต่อมาผลการวิจัยของ Neal (1980: 131) สอดคล้องกับ Breiting คือ พบว่าการไม่มีเวลาและต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงเป็นอุปสรรคต่อการเข้ารับการศึกษานอกระบบเป็นอย่างมาก

จากความสำคัญของการศึกษาต่อเนื่อง และอุปสรรคของการศึกษาต่อเนื่องดังกล่าว ประกอบกับยังไม่เคยมีการทำวิจัยเกี่ยวกับความต้องการในการศึกษาต่อเนื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงความต้องการในการศึกษาต่อเนื่อง รูปแบบของกิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องที่ต้องการ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาต่อเนื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. สำรวจความต้องการในการศึกษาต่อเนื่องทั้งรูปแบบของการศึกษาต่อเนื่องที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาต่อเนื่อง
2. ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของงานที่บรรณารักษ์ปฏิบัติกับเนื้อหาวิชาที่ต้องการศึกษาต่อเนื่อง

3. ศึกษาถึงความสนับสนุนของผู้บริหารห้องสมุดที่มีต่อบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัย
เกี่ยวกับการศึกษาต่อเนื่อง

สมมุติฐาน

1. บรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มีความต้องการในการศึกษาต่อเนื่องในรูปแบบของการศึกษาต่อเนื่องที่เป็นทางการ
2. ความต้องการในการศึกษาต่อเนื่องจะไม่แตกต่างกันระหว่างบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานครและบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัด
3. เนื้อหาวิชาที่บรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต้องการศึกษาต่อเนื่อง จะสัมพันธ์กับลักษณะของงานที่บรรณารักษ์ปฏิบัติ

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือ บรรณารักษ์ของห้องสมุดกลางและห้องสมุด
วิทยาเขตในมหาวิทยาลัยของรัฐ 16 แห่ง รวมทั้งผู้บริหารสูงสุดของห้องสมุดกลางและห้องสมุด
วิทยาเขต

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร วารสาร ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต่อเนื่อง
และการศึกษาต่อเนื่องของบรรณารักษ์
2. สร้างแบบสอบถามเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลโดยสร้างเป็น 2
ชุดคือ แบบสอบถาม "การสำรวจความต้องการในการศึกษาต่อเนื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุด
มหาวิทยาลัย" และแบบสอบถาม "การสำรวจความสนับสนุนของผู้บริหารที่มีต่อการศึกษาต่อเนื่อง
ของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัย"
3. ทดสอบแบบสอบถามกับบรรณารักษ์ห้องสมุดคณะจำนวน 15 คน เพื่อนำผลมา
ปรับปรุงแบบสอบถามให้สมบูรณ์
4. รวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้ว ให้แก่บรรณารักษ์ห้องสมุด
มหาวิทยาลัย จำนวน 380 คน และผู้บริหารห้องสมุดจำนวน 25 คน

5. วิเคราะห์ข้อมูลโดยคิดค่าคำตอบเป็นร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความสัมพันธ์ ทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (f-test) โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Sciences)
6. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล
7. รายงานผลการวิจัยพร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงความต้องการในการศึกษาต่อเนื่องของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัย รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาต่อเนื่อง
2. ทำให้ทราบถึงความสนับสนุนของผู้บริหารห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่มีต่อบรรณารักษ์เกี่ยวกับการศึกษาต่อเนื่อง
3. ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาจะเป็นแนวทางแก่สถาบันที่สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมการศึกษาต่อเนื่อง ให้สอดคล้องกับความต้องการของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัย

คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education) หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นทั้งในรูปแบบของการศึกษาที่เป็นทางการและรูปแบบของการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ สำหรับบุคคลที่ได้รับการศึกษาทางวิชาชีพแล้วในระดับใดระดับหนึ่งอันจะเป็นการช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถให้ทันกับความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมทั้งเป็นการเพิ่มทักษะทางด้านวิชาชีพแขนงต่าง ๆ ที่ตนปฏิบัติอยู่ ประโยชน์ที่ได้รับก็คือเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพ

การศึกษาต่อเนื่องแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

ก. การศึกษาต่อเนื่องแบบเป็นทางการ (Formal Continuing Education) เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยสถาบันการศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่แน่นอน ซึ่งผู้ที่ศึกษาต่อเนื่องจะเข้ารับการการศึกษาเพื่อเพิ่มคุณวุฒิและเป็นการศึกษาซึ่งได้รับปริญญาบัตรหรือประกาศนียบัตร

ข. การศึกษาต่อเนื่องแบบไม่เป็นทางการ (Informal Continuing Education) เป็นการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ใหม่ ๆ ด้วยตนเอง และไม่จำเป็นต้องมีหลักสูตร การเรียนการสอนการวิจัยฉบับนี้รวมการอบรมที่ได้รับวุฒิปริญญาตรีในการศึกษาต่อเนื่องแบบไม่เป็นทางการด้วย

กิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องหมายถึง กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้มีการเรียนรู้เพิ่มขึ้นในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ ได้แก่

กิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องที่เป็นทางการคือ การเข้าศึกษาต่อในสถาบัน การศึกษาในระดับปริญญาโท ประกาศนียบัตรหลังปริญญาโท หรือปริญญาเอก

กิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องแบบไม่เป็นทางการคือ การอ่านวรรณกรรม การเขียนบทความ หนังสือหรือตำรา การทำวิจัย การเป็นบรรณาธิการวารสาร การเสนอบทความในการประชุมวิชาการ การเข้าร่วมอภิปราย การเข้าร่วมสัมมนา การเข้ารับอบรมเชิงปฏิบัติการ การดูงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ความต้องการในการศึกษาต่อเนื่องหมายถึง ความปรารถนาในการที่จะปรับปรุงตนให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะทางด้านวิชาการ และวิชาชีพเพิ่มขึ้น

บรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยหมายถึง บรรณารักษ์วิชาชีพหรือผู้ที่มีตำแหน่งเรียกเป็นอย่างอื่นที่มีวุฒิการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป และทำงานประจำอยู่ในหอสมุดกลางหรือห้องสมุดที่ทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้รวมถึงผู้ที่กำลังศึกษาต่อด้วย (เฉพาะผู้ที่ลาศึกษาในประเทศเท่านั้น)

ผู้บริหารห้องสมุดมหาวิทยาลัยหมายถึง ผู้อำนวยการหอสมุด หัวหน้าบรรณารักษ์ หรือรองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงของบรรณารักษ์ โดยจะพิจารณาตามลักษณะการแบ่งงานของแต่ละสถาบันการศึกษา ซึ่งจะศึกษาจากหอสมุดกลางและห้องสมุดวิทยาเขตแห่งละ 1 คน

การประชุมทางวิชาการหมายถึง การประชุมเพื่อให้คำแนะนำหรือสอนโดยมีวิทยากรมาบรรยายเพื่อเสนอความรู้หรือแนวทางใหม่ ๆ ในวิชาชีพเพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้เพิ่มพูนความรู้ให้มีความสามารถในการปฏิบัติงาน

การประชุมเชิงปฏิบัติการหมายถึง การศึกษาที่ให้ความรู้ทั้งในด้านทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กันไป ผู้เข้าร่วมการประชุมจะได้รับความรู้ที่ถูกต้องจากผู้ชำนาญพิเศษ ตัวอย่างเช่น

การประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง "การบริการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา" ซึ่งจัดโดยงาน
โสตทัศนศึกษา สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เข้าร่วมการประชุมนอกจากจะได้เรียน
รู้ทฤษฎีแล้วยังได้ฝึกฝนเทคนิคการใช้ การบำรุงรักษาอีกด้วย

การสัมมนาหมายถึง การประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นเพื่อหา
ข้อสรุปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้เข้าร่วมสัมมนามีโอกาสแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนความรู้ และ
ประสบการณ์ เพื่อแก้ปัญหาร่วมกันโดยการนำของผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิ ผลของการสัมมนา
จะเป็นข้อเสนอแนะที่ผู้เกี่ยวข้องจะนำไปปฏิบัติตามหรือไม่ก็ได้